

Засновники журналу:
ПВНЗ "Університет економіки і підприємництва"
ІІІ "Інститут економіки, технологій і підприємництва"

Головний редактор:
Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Капітанець С.В.,
к.п.н., доцент

Редакційна рада:
Капітанець О.М., к.п.н., доцент
Баланюк І.Ф., д.е.н., проф.
Малік М.Й., д.е.н., проф., академік НААНУ

Редакційна колегія:
Березівський П.С., д.е.н., проф.
Дусановський С.Л., д.е.н., професор
Гольденгорін Б.І., д.т.н., професор
Івашук Н.Л., д.е.н., проф.
Калінчик М.В., д.е.н., проф.
Кузьмін О.Є., д.е.н., професор
Лавейкін М.І., д.е.н., доцент
Медведєв С.Б., д.е.н.
Пархомець М.К., д.е.н., проф.
Садова У.Я., д.е.н., ст.н.с.
Семів Л.К., д.е.н., професор
Шевчук Л.Т., д.е.н., професор

Наукові редактори:
Джерелейко С.Д., к.е.н., доцент
Капітанець Ю.О., к.е.н., доцент
Кравчук Л.М., к.е.н., доцент
Несторишен І.В., к.е.н., доцент
Прус Л.Р., к.е.н., доцент
Пуцентейло П.Р., к.е.н., доцент
Сава А.П., к.е.н.
Туржанський В.А., к.е.н., доцент

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

Всукраїнський науково-виробничий журнал

4' 2012 (14)

Зміст

I. Економіка та управління національним господарством	
Корієв В.Л. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНОЇ БАЗИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	3
Басюркіна Н.И. МЕТОДИ ВИМІРЮВАННЯ І ОЦІНКИ РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ.....	8
Богомазова В.М. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО ПРОГНОЗУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	12
Васюткіна Н.В. СКЛАД ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	16
Копилук О.І., Колодійчук А.В., Соловій С.Б. ТЕРИТОРІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	22
Переверзєва А.В. НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ.....	27
Ситар Л.И. КОНЦЕПЦІЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В СВІТЛІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	33
Кухоль І.М. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	38
Чирак І.М. МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ОСНОВНІ МОДЕЛІ ТА ІНДИКАТОРИ-ПЕРЕДВІСНИКИ ФІНАНСОВИХ КРИЗ.....	41
II. Економіка та управління підприємствами	
Сотник І.М., Мазін Ю.О. ДЕМАТЕРІАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ЗРОСТАННЯ ВНУТРІШНЬОВИРОБНИЧОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	48
Довженко В.А. РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ПОДОЛАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ КРИЗИ.....	52
Лозовицький Д.С. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗРОБКИ АРХІТЕКТУРИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	55
Костишин Н.С. ПРОГНОЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТЮТЮНОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	61
Кінаш І.А. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕРВІСНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	66
Краснокутська Ю.М. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА МАШИНОБУДУВАННЯ.....	70
Салип Ю.О. ГЕНЕЗИС СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	74
Гой Н.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ІЗ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	78
Лустє О.О. ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	85
Карпенко І.В. ІНТЕГРОВАНА ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЙОГО СТІЙКИМ РОЗВИТКОМ.....	89
Попадюк О.М. УДОСКОНАЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ МЕХАНІЗМІВ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ І СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ.....	94
III. Регіональна економіка, демографія та соціальна політика	
Чикуркова А.Д. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	102
Дорофієнко В.В., Пашкевич М.С. СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРІЯ ТА МОДЕЛІ.....	109
Габор С.С., Габор В.С., Борик О.Я. ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ.....	117
Негода Г.А. МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ.....	121
Горин Г.В. ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАХІДНОГО РЕГОНУ УКРАЇНИ.....	125
Швець Л.І. МІЖНАРОДНІ НОРМИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	131
Ілюшина О.М. РЕЗУЛЬТАТИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРОРТНО-ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ - ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРОРТНО-ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ.....	135
IV. Економіка природокористування і екологія	
Губанова О.Р. ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «СТИМУЛЮВАННЯ» ЯК КАТЕГОРІЇ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.....	141
Гончаренко І.В., Мороз Т.О. ВИЗНАЧЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	146
Дзядикевич Ю.В., Буряк М.В., Розум Р.І., Чихира О.В. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ ДЕРЕВИНИ.....	149
Семів С.Р. РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ У ПРОЦЕСАХ ПОСИЛЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	152
Костюк У.З. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ.....	156
Ходаківська О.В. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	160

Редактор:
Довгань О.М.

**Свідоцтво про державну
реєстрацію:**
серія КВ № 16753-5327Р від
10.06.2010 р.

Рекомендовано до друку
Вченою Радою ПВНЗ
"Університет економіки і
підприємництва",
протокол № 1
від 06 вересня 2012 р.

Затверджено
Постановою Президії
ВАК України від 22 грудня
2010 р. № 1-05/8
як наукове фахове видання
України

Підписано до друку
12 вересня 2012 р.

Адреса редакції:
29016, м. Хмельницький,
вул., Львівське шосе, 51/2
тел. (0382) 72-82-50
www.uniep.km.ua
s.kapitanets@mail.ru

Тираж 300 прим.

Формат 70x108/16.
Папір офсетний.
Ум. друк арк. 30,0

Віддруковано з готових
діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, 46000
Тел. 38(0352) 52-75-00;
38(0352) 52-61-61

Усі права захищені. Передрук
дозволяється лише зі згоди
автора та редакції. Редакція не
завжди поділяє думку автора й не
відповідає за зміст та фактичні
помилки, яких він припустився.

© ПВНЗ "Університет
економіки і підприємництва"
© ПП "Інститут економіки,
технологій і підприємства

Черник Д.П. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ.....	163
Задача С.О. РОЛЬ ЛІСОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ.....	168
Павлюк У.В. ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО МІСТА.....	172
V. Інноваційно-інвестиційна діяльність	
Давидова І.О. РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ.....	179
Мельник Н.Г., Зорій Н.М. ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ	182
Білан О.С. ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	184
Пашова С.М. ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....	187
Вйонцек О.С. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗНАЇВ В УКРАЇНІ.....	192
Щур Р.І. МІГРАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	196
VI. Облік, аналіз і аудит	
Малярець Л.М., Проскурніна Н.В. КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	202
Дзьоба О.Г. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ВНУТРІШНІХ РИЗИКІВ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	209
Могилова М.М. ОЦІНКА ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ПОКАЗНИКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	214
Бруханський Р.Ф. СУЧАСНІ ВИМОГИ І ПАРАМЕТРИ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	217
Тадєєв Ю.П. ДИНАМІЧНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ВИРОБНИЧІ ФУНКЦІЇ ТА ЇХ ДВОІСТІЙ АНАЛІЗ.....	222
Таратута Л.В., Рибаченок К.В. МЕТОДИКА АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ПІДЗВІТНИМИ ОСОБАМИ.....	226
Хома Д.М. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ПІДПРИЄМСТВОМ-ЕКСПЕДИТОРОМ – ПЛАТНИКОМ ЄДИНОГО ПОДАТКУ.....	233
Сорока А.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ КОНТРОЛІНГУ ЯК ФУНКЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПТАХІВНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	237
Динько І.М. ПОНЯТТЯ ПРИБУТКУ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОЇ КАТЕГОРІЇ.....	242
Шестерняк М.М. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ДОХОДІВ ВІД СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БУДІВНИЦТВІ.....	245
VII. Менеджмент, маркетинг, підприємництво	
Iwaszczuk N., Orłowska-Puzio J., Pusz R. ОПЦІОНИ ІЗ СИНГУЛЯРНОЮ ФУНКЦІЄЮ ВИПЛАТИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ХЕДЖУВАННЯ ТА ОТРИМАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ДОХОДУ.....	253
Ціхановська В.М. СУЧАСНИЙ СТАН ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ – ВИРОБНИКІВ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР.....	262
Сухарєва К.В., Маркова С.В., Олійник О.М. ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ В СИСТЕМІ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ МОЛОКОПРОДУКЦІЇ НА МЕЗОРІВНІ.....	267
Воронєцька І.С. МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	273
Паска І.М. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ЛОГІСТИКА».....	279
Прус Л.Р. МИТНА ЛОГІСТИКА СУБ'ЄКТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ.....	283
Феленчак Ю.Б. ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ІНСТИТУТУ СІМІ В КОНТЕКСТІ ЗРОСТАННЯ РИЗИКУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВТРАТ.....	286
Данкевич Є.М. БУДІВНИЦТВО ЕЛЕВАТОРІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	290
Дашко І.М. СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	294
Кирик С.М. ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В ПРОЦЕСІ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	300
Глуценко О.М. СИНХРОНІЗАЦІЯ СКЛАДАННЯ АВТОМОБІЛІВ У ЛОГІСТИЧНІЙ СИСТЕМІ АВТОМОБІЛЕБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	306
Соколов М.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗДІСНЕННЯ ПРОЦЕСУ IPO.....	311
VIII. Фінансово-кредитна система	
Дзюблук О.В. ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ.....	316
Ситник Г.В. ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ: СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ.....	319
Шевчук І.Б., Орлова О.М. БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВНІ ЗМІНИ.....	324
Крупський В.С. РЕГІОНАЛЬНІ ДИСПОРЦІЇ У РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	328
Прокопчук О.Т., Микитюк О.В. ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЗМІН У МЕХАНІЗМІ СПРАВЛАННЯ ПДВ В АГРОПРОМИСЛОВИМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	334
Мордань Є.Ю. СУТНІСТЬ, РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	339
Куц О.О. ФОРМУВАННЯ ТА ВИБІР СТРАТЕГІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	344
Плець І.І. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ДЕРЖАВНИХ ОБЛІГАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	349
Пожар Є.П. ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	354
Хроніка подій. Повідомлення.....	358

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 005.336.1:658:004:502.171

*Сотник І.М.,
д.е.н., доц., проф. кафедри,
Мазін Ю.О.,
к.е.н., ст. викл. кафедри,
кафедра економіки та бізнес-адміністрування
Сумський державний університет*

ДЕМАТЕРІАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ЗРОСТАННЯ ВНУТРІШНЬОВИРОБНИЧОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Розвиток науково-технічного прогресу, інформатизація суспільства спричиняють швидкі зміни у ринковому і внутрішньовиробничому середовищі підприємства. Створення нових технологій обумовлює появу нових продуктів, трансформуючи вимоги споживачів, що, у свою чергу, змушує суб'єктів господарювання розроблювати і пропонувати ринку нові технології та продукти. Прискорена зміна виробничих технологій, видів і модифікацій продукції спричиняє додаткові витрати підприємств, пов'язані з моральним зношуванням устаткування, необхідністю удосконалення конструкцій виробів тощо. Екологічними наслідками такої «гонки» є накопичення обсягів відходів у навколишньому природному середовищі, виснаження природних ресурсів, глобалізація екологічних проблем.

Отже, динамічність сучасного економічного розвитку обумовлює нарощування витрат підприємств, пов'язаних, насамперед, з інформаційним фактором виробництва, підвищення ризику втрати ними позицій на ринку у разі несвоєчасного реагування на зміни зовнішнього середовища. Для суспільства наслідками прискореного розвитку є формування «цивілізації споживання», нагромадження екологічних проблем, які вже сьогодні становлять реальну загрозу економічному зростанню. Одним з перспективних напрямів виходу з такої неоднозначної ситуації є зростання внутрішньовиробничої ефективності підприємств на засадах дематеріалізації, що забезпечує одночасне досягнення екологічних і економічних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дематеріалізації соціально-економічних систем різних ієрархічних рівнів присвячені праці С. Ардекані [1], Д. Аусубела [1-3], Р. Байлі [4], П. Бартелмуса [5], І. Верніка [3], Р. Германа [1; 3], Г. Дейлі [6], І. Пенна [7], П. Ваггонера [2] та інших. На даний час науковцями досліджено методологічні та методичні аспекти дематеріалізаційних процесів, значні напрацювання стосуються практичних механізмів управління дематеріалізаційними зрушеннями. Водночас, наукові розробки охоплюють, здебільшого, соціально-економічні системи макроекономічного та глобального рівнів, тоді як детальному дослідженню мікроекономічних факторів, умов, напрямків дематеріалізації не приділяється належної уваги. Крім того, бракує вітчизняних наукових досліджень з цих питань.

Постановка завдання. Враховуючи, що саме окремі суб'єкти господарювання є центрами реалізації дематеріалізаційних процесів, метою статті є дослідження сутності, передумов, напрямів, факторів та проблем розвитку дематеріалізації сучасного промислового виробництва як фактора зростання внутрішньовиробничої ефективності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне управління внутрішньовиробничою ефективністю підприємства потребує нових підходів до організації виробництва, відмінних від тих, на які керівники орієнтувалися у минулому. Такі підходи мають враховувати, поряд з підвищенням економічної ефективності діяльності підприємства, зростання її екологічної ефективності. Це пов'язано з формуванням екологічних вимог споживачів до продукції, ресурсними обмеженнями діяльності підприємства, проблемами поводження з відходами, що генеруються у процесі виробництва і реалізації. Як свідчить практика, найбільше нестача інноваційних підходів відчувається в інвестиційній політиці, при проведенні на підприємстві технічної реконструкції, у процесі впровадження нових техніки і технологій.

Одним з інноваційних підходів, що забезпечує комплексне зростання економічної та екологічної ефективності виробничої діяльності підприємства, є дематеріалізація. Вона полягає у поступовому

зниженні обсягів (ваги) матеріалів, витрачених на виготовлення одиниці кінцевого продукту, а також у змінах у виробничих процесах, результатом яких є скорочення проміжних матеріальних витрат [7, с. 3]. З екологічної точки зору дематеріалізацію слід визначити як зміну у кількості відходів, які утворюються на одиницю кінцевого продукту [1, с. 333-334].

Активізація дематеріалізаційних процесів на сучасних підприємствах дає можливість скоротити витрати на виробництво продукції без зниження її якості, зменшити обсяги відходів, підвищити продуктивність праці, автоматизувати та оптимізувати виробничі процеси, впровадити ресурсоощадні, мало- та безвідходні технології, знизити витрати на компенсацію забруднення довкілля тощо.

Умовами, що сприяють дематеріалізації виробництва, є загальносвітові тенденції економічного розвитку:

- по-перше, витрати на виробництво вихідних сировини та матеріалів мають тенденцію до зростання, що пов'язано з підвищенням енергоємності їх виробництва;

- по-друге, зростає конкуренція між традиційними та новими матеріалами-замінниками, більшість з яких мають кращі споживчі властивості, аніж традиційні. Досить часто використання замінників обумовлює зниження ваги готового виробу при повному збереженні ним і навіть покращенні своїх функцій (наприклад, заміна залізних деталей пластмасовими);

- за оцінками фахівців, ринки деяких видів матеріалів масового застосування є близькими до насичення. Це, наприклад, стосується використання сталі та цементу як конструкційних матеріалів у будівельному секторі розвинених країн;

- по-четверте, аналіз структури споживчих витрат у різних країнах світу засвідчує поступову переорієнтацію покупців на придбання товарів та послуг з меншою матеріаломісткістю [7, с. 3].

Зазначені тенденції впливають на формування напрямків дематеріалізації сучасного промислового виробництва, основними з яких є:

- заміна кінцевого продукту послугою, яку він надає. Надання послуг підприємствами замість виробництва ними продуктів, що надають такі послуги, дозволяє ефективно управляти вхідними, проміжними і вихідними потоками матеріалів, енергії, готової продукції тощо. Реалізація такого підходу забезпечує розроблення екологічно спрямованої та економічно ефективною стратегії виробництва. Прикладом впровадження даного напрямку є компанії Xerox, яка з виробника копіювальних машин перетворилася на «компанію документів» («Document Company»), та IBM, що перейшла від виробництва комп'ютерної техніки та комплектуючих до надання інформаційних послуг [8];

- використання багаторазової, полегшеної упаковки або такої, що має високий рівень рециркуляції. Зменшення розмірів та ваги упаковки, застосування схем заставної тари з метою її багаторазового використання, організація перероблення упаковки та її вироблення з вторинних відходів сучасними підприємствами дозволяє суттєво знизити обсяги пакувальних матеріалів на одиницю кінцевого продукту. Яскравими прикладами дематеріалізації у сфері пакування є застосування замість сталі і скла пластику та алюмінію з тенденцією до подальшого зменшення ваги упаковки. Так, алюмінієва пляшка полегшала на 25% за 1973-1992 рр., водночас, скляна пляшка скоротила свою вагу на 30% у 1980-2000 рр. [7, с. 12];

- застосування інформаційних технологій, мініатюризація, комп'ютеризація виробництва. Підвищення рівня енергоефективності та якості продукції завдяки використанню інформаційних технологій для контролю за ходом виробничого процесу, якості продукції на всіх етапах виробництва, запобігання утворенню браку, оптимізації застосовуваних матеріалів сприяє зниженню витрат підприємства, скороченню тривалості виробничого циклу, зменшенню габаритів та ваги кінцевих продуктів. Нові технології забезпечують зниження обсягів використання хімікатів та токсичних речовин, мінімізацію відходоутворення, що зменшує техногенний тиск на довкілля. Водночас зазначені переваги інформаційних технологій, результатом яких є дематеріалізація, компенсуються, іноді з надлишком, за рахунок зростання попиту на інформаційно-комунікаційні техніку і технології. Це, у свою чергу, спричиняє збільшення проміжних матеріальних потоків і потоків відходів, нейтралізуючи позитивний ефект дематеріалізації.

- Так, вважається, що інформаційна революція сприяє переходу до створення «безпаперових офісів», проте сьогодні папір залишається основним носієм інформації та засобом комунікації. За оцінками фахівців, пересічний американський офісний працівник використовує більш ніж 1 кг. паперу щодня, що удвічі більше, ніж у 1950 році; а обсяг паперу, що споживається лише персональними комп'ютерами у світі, становить близько 115 млрд. аркушів щороку [7, с. 11];

- застосування аналізу життєвого циклу при виробництві і використанні продукту. Аналіз життєвого циклу дозволяє визначити та знизити техногенне навантаження на довкілля внаслідок раціоналізації виробництва і споживання конкретного продукту, починаючи з видобутку сировини для його виробництва і завершуючи його утилізацією після завершення строку використання. Такий підхід дає можливість дослідити системні ефекти, що проявляються на різних етапах життєвого циклу, та з'ясувати потенціал комплексної заміни окремих складових виробу, ресурсів, з яких він виготовляється, з метою зменшення обсягів утворення відходів та викидів CO₂;

– використання нанотехнологій, що забезпечує створення нових видів матеріалів з унікальними властивостями на основі синтезу наноблоків визначеного розміру та властивостей і вбудовування їх у більш масштабні структури. Нанотехнології, за оцінками вчених, мають потенціал революційних перетворень у сучасному виробництві. Сфери їх застосування охоплюють виробництво наноструктурованих металів, кераміки та полімерів визначеної форми без машинної обробки; вдосконалення технологій друку завдяки застосуванню наночасток, які мають кращі властивості порівняно з існуючими фарбами і пігментами; нанопокриття для різального інструменту, електронних, хімічних та інших приладів; нові стандарти вимірювання у наномасштабі тощо;

– декарбонізація як процес еволюції виробничих енергетичних систем у напрямку зростання їх енергетичної ефективності поряд зі зменшенням обсягів викидів CO₂ завдяки застосуванню палив з низьким вмістом CO₂ (природний газ) або взагалі без нього (водень). Зростання енергоефективності досягається за рахунок більш ефективної генерації, розподілу та використання енергії, зміни енергоємності енергетичного виробництва, що має своїм наслідком скорочення викидів CO₂ на одиницю кінцевого продукту.

Практична реалізація напрямків дематеріалізації виробництва має враховувати коло факторів, які впливають на дематеріалізаційні процеси. Найбільш впливові чинники подані на рис. 1. Передусім, це якість продукції, збереження та покращення якої є основною умовою здійснення будь-яких перетворень на підприємстві. Значний вплив на дематеріалізацію чинять також складність виробництва продукту, спектр виконуваних ним функцій та габарити, обсяги утворення відходів, обумовлені використовуваною технологією, рівень ремонтпридатності та можливість заміни продукту іншим, виробничі витрати. Крім того, ефективна організація інноваційної діяльності на підприємстві та висока періодичність впровадження інновацій у виробництво створюють необхідні передумови для зниження ресурсовитрат на одиницю продукції. Доступність нових більш ефективних виробничих ресурсів також стимулює дематеріалізаційні зміни. Зазначені фактори тісно пов'язані між собою і, як правило, діють у комплексі.

Рис. 1. Фактори дематеріалізації виробництва

Джерело : розроблено авторами з урахуванням [1, с. 337]

Поряд з позитивними соціальними, економічними та екологічними аспектами дематеріалізації виробництва, які проявляються у підвищенні його ресурсоефективності, скороченні обсягів відходоутворення та викидів CO₂ на одиницю кінцевого продукту, існують певні проблеми щодо розвитку дематеріалізаційних процесів на підприємствах:

– по-перше, заміники традиційних матеріалів не завжди є екологічно нейтральними та їх виробництво може спричиняти збільшення обсягів токсичних відходів;

– по-друге, застосування нових матеріалів, сировини, нових видів енергії вимагає розбудови відповідної інфраструктури, що суттєво збільшує матеріальні потоки, підвищуючи витрати на виробництво ресурсів та техногенне навантаження на довкілля;

– по-третє, заміна матеріалів при виробництві продукту не завжди обумовлює покращення його функцій, а зниження ваги іноді не є бажаним. Наприклад, це стосується ваги автомобілів, зменшення якої завдяки застосуванню нових конструкційних матеріалів може знижувати рівень безпеки пасажирів;

– по-четверте, поява нових продуктів з покращеними споживчими властивостями та зниженою собівартістю і, відповідно, ціною, підвищує попит на таку продукцію, обумовлюючи розширення виробництва, залучення додаткових обсягів ресурсів і збільшення обсягів забруднення навколишнього середовища.

З економічної точки зору основними перешкодами на шляху впровадження дематеріалізаційних змін виступають високий рівень ризику імплементації інноваційних ресурсо-, енергозберігаючих екоефективних технологій, дефіцит власних фінансових коштів підприємств та складності залучення коштів зі сторони, не завжди прийнятні строки окупності таких проектів, недосконалість та висока вартість інноваційних технологій тощо, високий ступінь їх морального зношення і т.д. У зв'язку з цим, на сучасному етапі перед підприємствами постають завдання визначення оптимального рівня впровадження дематеріалізаційних процесів з метою забезпечення постійного зростання екологічної та економічної ефективності виробництва.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, дематеріалізаційні перетворення виробництва у напрямку зміни структури споживання матеріалів та інших виробничих ресурсів, зростання інформаційної складової у ціні продукції на підставі впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробничу діяльність, раціоналізації ресурсовикористання мають численні наслідки, частина з яких носить негативний характер. Проте в цілому дематеріалізація здійснює позитивний вплив на зростання внутрішньовиробничої ефективності сучасних підприємств, як і розвиток суспільства загалом. Однак це не виключає необхідності цілеспрямованого управління дематеріалізаційними процесами у виробництві з метою посилення їх позитивних проявів та нейтралізації негативних ефектів.

Бібліографічний список

1. Herman R. Dematerialization / R. Herman, S. Ardekani, J. Ausubel // Technological forecasting and social change. – 1990. – № 38. – P. 333-347.
2. Ausubel J. H. Dematerialization: Variety, caution, and persistence / J. H. Ausubel, P. E. Waggoner [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.pnas.org/content/early/2008/08/25/0806099105.full.pdf>. – Title from the screen.
3. Materialization and Dematerialization: Measures and Trends / [Wernick I. K., Herman R., Govind S., Ausubel J. H.] [Electronic resource]. – Mode of access : <http://phe.rockefeller.edu/Daedalus/Demat>. – Title from the screen.
4. Bailey R. Deconsumption Versus Dematerialization / R. Bailey. – February 15, 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://reason.com/archives/2011/02/15/deconsumption-versus-demateria>. – Title from the screen.
5. Bartelmus P. Dematerialization, Environmental Accounting and Resource Management / P. Bartelmus, S. Bringezu, S. Moll [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/environment/enveco/waste/pdf/demat_resource_man.pdf. – Title from the screen.
6. Daly H. Towards some operational principles of sustainable development / H. Daly // Ecological Economics. – 1990. – № 2. – P. 1-6.
7. Penn I. T. Web-based Survey of Trends in Dematerialization: Report № CSS01-17 / I. T. Penn, A. Arbor. – Center for Sustainable Systems, December 31, 2001 [Electronic resource]. – Mode of access : http://css.snre.umich.edu/css_doc/CSS01-17.pdf. – Title from the screen.
8. Dematerialization Case Study [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.future500.org/case_03.php. – Title from the screen.

Анотація

У статті досліджено сутність та передумови дематеріалізації промислового виробництва як фактора зростання внутрішньовиробничої ефективності підприємства. Визначено напрями, фактори та проблеми реалізації дематеріалізаційних процесів на сучасних підприємствах.

Ключові слова: дематеріалізація, підприємство, внутрішньовиробнича ефективність, фактори, напрями.

Аннотация

В статье исследованы сущность и предпосылки дематериализации промышленного производства как фактора роста внутривыгодности эффективности предприятия. Определены направления, факторы и проблемы реализации дематериализационных процессов на современных предприятиях.

Ключевые слова: дематериализация, предприятие, внутривыгодностность, факторы, направления.

Annotation

In the article there are investigated the nature and conditions of industrial production dematerialization as a factor of in-plant efficiency growth of the enterprise. The directions, factors and problems of dematerialization processes implementation at modern enterprises are determined.

Key words: dematerialization, enterprise, in-plant efficiency, factors, directions.